

Predicting social-emotional assets based on emotional intelligence and emotional reactivity: A mediating role of patience

Marzieh Sadat Sajadinezhad^{1*}, Mahdiah Shafeetabar²

1. (Corresponding Author): Assistant Professor, Department of Psychology and Counselling, Humanistic Faculty, Arak University, Arak, Iran. m-sajadinezhad@araku.ac.ir

2 Assistant Professor, Department of Psychology and Counselling, Humanistic Faculty, Arak University, Arak, Iran.

Citation: Sajadinezhad MS, Shafeetabar M. Predicting social-emotional assets based on emotional intelligence and emotional reactivity: A mediating role of patience. Journal of Research in Psychological Health. 2023; 10 (4):46-60. [Persian].

Key words:
social-emotional assets, emotional intelligence, emotional reactivity, patience

Highlights

- Patience is a significant mediator of the relationship between emotional intelligence and emotional reactivity with social-emotional assets.

- Abstract

The aim of this study was to evaluate the structural model of explaining social-emotional assets based on emotional intelligence and emotional reactivity with the mediating role of patience. The design of the present study was applied and correlational by structural equation modeling. Sample of the study were 625 (399 girls and 226 boys) were selected by cluster random sampling and answered the social-emotional assets and resilience scale, emotional intelligence and emotional reactivity questionnaires and patience scale. Pearson correlation methods and structural equation modeling were used to analyze the data. The results showed that both the variables of Patience and emotional intelligence had direct and significant effects on social-emotional assets and the mediating role of the patience in the relationship between emotional intelligence and emotional reactivity with social-emotional assets was significant, too. Overall, the results of this project showed that emotional intelligence and emotional reactivity have significant effects on social-emotional assets with mediating role of patience. So, fostering of this moral virtue could be beneficial for reinforcement of social-emotional assets.

پیش بینی سرمایه های اجتماعی-هیجانی بر مبنای هوش هیجانی و واکنش پذیری هیجانی:
نقش واسطه ای صبر

مرضیه السادات سجادی نژاد^{۱*}، مهدیه شفیعی تبار^۲

^{۱*} (نویسنده مسئول) استادیار، گروه روانشناسی و مشاوره، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران

m-sajadinezhad@araku.ac.ir

^۲ استادیار، گروه روانشناسی و مشاوره، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه اراک، اراک، ایران

یافته‌های اصلی

- صبر میانجی معنادار اثر هوش هیجانی و واکنش پذیری هیجانی بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی است.

چکیده

هدف پژوهش حاضر ارزیابی مدل ساختاری تبیین سرمایه های اجتماعی-هیجانی بر اساس هوش هیجانی و واکنش پذیری هیجانی با نقش واسطه ای صبر بود. طرح پژوهش حاضر کاربردی و از نوع پژوهشهای همبستگی به روش مدل یابی معادلات ساختاری بود. نمونه مورد مطالعه ۶۲۵ نفر (۳۹۹ نفر زن و ۲۲۶ نفر مرد) از دانشجویان دانشگاه اراک بودند که به روش خوشه ای چند مرحله ای انتخاب شدند و به پرسشنامه های سرمایه های اجتماعی-هیجانی و تاب آوری، هوش هیجانی، واکنش پذیری هیجانی و صبر پاسخ دادند. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش های همبستگی پیرسون و مدل یابی معادلات ساختاری استفاده شده است. نتایج نشان داد که متغیرهای صبر و هوش هیجانی اثرات مستقیم معناداری بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی دارند. همچنین نقش واسطه ای صبر در اثر هوش هیجانی و واکنش پذیری هیجانی بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی معنادار است ($P < 0/05$). در مجموع نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که هوش هیجانی و واکنش پذیری هیجانی بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی با واسطه صبر اثر معناداری دارند. لذا پرورش این فضیلت اخلاقی می تواند در تقویت سرمایه های اجتماعی-هیجانی سودمند باشد.

تاریخ دریافت

1401/5/30

تاریخ پذیرش

1401/11/1

واژگان کلیدی

سرمایه های اجتماعی-هیجانی، هوش هیجانی، واکنش پذیری هیجانی، صبر

مهارت تلقی نمود، (۴) استفاده از برنامه های مداخله ای توانمندی-محور میتواند مشارکت و درگیری افراد و خانواده ها را در درمان افزایش دهد(۵).

یکی از متغیرهایی که در مدل‌های مبتنی بر توانمندی توجه زیادی به خود جلب نموده است، سرمایه های اجتماعی-هیجانی است که توسط مقیاسی به همین عنوان نیز سنجیده می‌شود. سرمایه های اجتماعی-هیجانی ترکیبی از چندین ویژگی اجتماعی-هیجانی مثبت است و ویژگی هایی مانند دانش و شایستگی های اجتماعی-هیجانی، برقراری ارتباط با همسالان و پذیرش توسط آنان، تاب آوری در مواجهه با مشکلات، مهارت‌های مقابله ای، توانایی حل مساله، همدلی و خودپنداره کلی را در بر می‌گیرد (۶). این سرمایه ها نقطه اتکایی برای تحول ویژگی های مثبت فراهم می‌کند و به عنوان ضربه گیری در برابر عوامل خطر زا، از وی محافظت می‌نماید.

پژوهش‌های بسیاری نشان داده اند که سرمایه های اجتماعی و هیجانی در پیش بینی موفقیت تحصیلی و اجتماعی نقش اساسی دارند(۷). همچنین مشخص شده که بهبود مهارت‌های اجتماعی و هیجانی، به تغییر نگرش ها، رفتار و عملکرد تحصیلی دانش آموزان منجر شده و توانسته است روی عواملی مانند اشتیاق تحصیلی، اخلاق کاری، تعهد و موفقیت تحصیلی به شیوه مثبت اثرگذار باشد (۸). علاوه بر این پیشینه نشان داده است که سطوح بالاتر شایستگی اجتماعی-هیجانی با سطوح پایین تر رفتارهای مخاطره آمیز مانند بزهکاری، مصرف الکل و دارو، ترک تحصیل، مشکلات سلوکی، غیبت از مدرسه و تخلفات انضباطی در مدرسه همراه است(۹ و ۱۰)، گویی که این سرمایه ها نوعی عامل محافظت کننده در برابر خشونت و پرخاشگری و آسیب‌های اساسی دیگر هستند(۷). همچنین پژوهش‌ها نشان داده است که بین ارتقای شایستگی های هیجانی و اجتماعی و سلامتی و بهزیستی بیشتر در زندگی (۱۱) و تحول مثبت نوجوانی (۱۰) رابطه وجود دارد. ضعف در این سرمایه ها با تقویت رفتارهایی مانند انزوا، ناتوانی در مشارکت با دیگران، ضعف در برقراری ارتباط با همسالان و مراجع قدرت و پرخاشگری، فرد را به سمت رفتارهای مخاطره آمیزی مانند مشکلات تحصیلی، خشونت و رفتارهای بزهکارانه سوق می‌دهد. بنابراین با عنایت به اهمیت این سرمایه ها

ورود به دانشگاه مقطع حساسی در زندگی هر فرد تلقی می‌شود که نقش ها و الزامات جدیدی برای فرد تعیین نموده و نوعی دوره گذار محسوب می‌گردد. تغییر روابط انسانی و اجتماعی، انتظارات جدید و شرایط جدید و نا آشنای تحصیلی غالباً با فشار و نگرانی همراه است به گونه ای که اگر فرد از قدرت سازگاری و مهارت‌های مقابله ای مناسبی برخوردار نباشد ممکن است سلامت روان وی به مخاطره افتد(۱، ۲). تا همین اواخر، محققین و متخصصین برای غربالگری سلامت روان، در دوره های مختلف زندگی از جمله دوره دانشجویی از مدل‌های سنجش و ارائه خدمات مساله-محور یا متمرکز بر آسیب روانی استفاده می‌کردند و عدم ابتلا به آسیب‌ها و اختلالات روانی را شاخصی از سلامت روان می‌دانستند. اما بتدریج با روشن شدن نقایص رویکرد آسیب شناسانه(روایی تشخیصی پایین بین ارزیابان و انگ زنی (۳) در سال‌های اخیر سنجش ها و ارائه خدمات مبتنی بر توانمندی ها، اقبال زیادی دریافت نموده است و در حقیقت با بازنگری تعریف سلامت روان، اشاره شده که سلامت روان صرفاً عدم ابتلا به اختلالات روانی نیست بلکه توانایی فرد برای مقابله با استرس‌های معمول روزانه و مولد بودن در زندگی لازمه سلامت روان دانسته شده است(۴) و طبیعتاً برای نیل به چنین مقصدی توانمندی ها و مهارت‌هایی لازم است. در رویکردهای مبتنی بر توانمندی یا توانمندی-محور، بر دسته ای از مهارت‌های هیجانی و رفتاری، شایستگی ها و ویژگی هایی تاکید می‌شود که حسی از کمال یا فضیلت شخصی را در فرد ایجاد می‌کند؛ در ایجاد حس رضایت از روابط فرد با اعضای خانواده، همتایان و بزرگسالان سهیم است؛ توانایی شخص را برای کنار آمدن با مشکلات و استرس ها افزایش می‌دهد و رشد شخصی، اجتماعی و تحصیلی فرد را ارتقا می‌بخشد(اپستین و شارما، ۱۹۹۸، به نقل از (۳)). این رویکردها که به جهت تاکید بر توانمندی های انسانی اغلب همسو و هم‌نوا با روانشناسی مثبت هستند، ۴ مفروضه اصلی و اساسی دارند: (۱) همه افراد و خانواده ها توانمندی هایی دارند، (۲) تمرکز بر توانمندی های افراد به جای نقاط ضعف آنها می‌تواند به افزایش انگیزه و بهبود عملکرد آنها منجر شود، (۳) شکست در اجرای یک مهارت را باید فرصتی برای یادگیری آن

در در گستره تحول، شناسایی متغیرهای روانشناختی اثرگذار بر این متغیر حائز اهمیت است که تا کنون توجه چندانی دریافت نموده است.

یکی از متغیرهایی که به نظر می رسد در شکل دهی سرمایه های اجتماعی و هیجانی، نقش ایفا کند، هوش هیجانی است. هوش هیجانی را توانایی زیر نظر گرفتن احساسات و هیجانان خود و دیگران، تمایز گذاشتن بین آنها و استفاده از اطلاعات حاصل از آنها در تفکر و اعمال خود تعریف کرده اند (۱۲). گلمن (۱۳ و ۱۴) صلاحیت های هوش هیجانی را شامل خودآگاهی، خودگردانی، آگاهی اجتماعی و مدیریت روابط می داند که این صلاحیت ها با کمک به تنظیم هیجانی و ارتقای روابط فرد با دیگران، می تواند شایستگی های هیجانی و اجتماعی انسان را در روابط با دیگران ارتقا بخشد. اما علیرغم اینکه صلاحیت های هوش هیجانی همگی مستلزم تلاش های ارادی و فعال فرد هستند، پژوهشها نشان داده است که تنظیم هیجان، غیر از این جنبه های ارادی و فعالانه، به جنبه های اتوماتیک و خودکار فعالیت فرد نیز مربوط می شود (۱۵). این جنبه های غیر ارادی و خودکار به خصوصیات پاسخ هیجانی فرد در برابر محرک یا واکنش پذیری هیجانی اشاره دارد. واکنش پذیری هیجانی یک مفهوم چند جنبه ای است که به تغییراتی در حیطه تجربه ذهنی، رفتار و فیزیولوژی مرکزی و پیرامونی منجر می شود. مولفه های واکنش پذیری هیجانی عبارتند از: حساسیت هیجانی (چه گستره ای از محرکها میتواند پاسخ هیجانی را در فرد فرا بخواند)، شدت برانگیختگی هیجانی (هیجانان با چه شدت یا قدرتی تجربه میشوند) و تداوم هیجان (قبل از بازگشت به سطح پایه برانگیختگی، فرد چه مدت هیجان را تجربه میکند). خرمایی و همکاران (۱۶) اشاره کرده اند که علامت اصلی مشکلات تنظیم هیجان، برانگیختگی منفی هیجانی در شدت یا طول مدت هیجانهاست (واکنش پذیری هیجانی) تا حدی که در اهداف فرد و خودکنترلی وی تداخل ایجاد کند. پژوهشهای دیگر نشان داده که واکنش پذیری هیجانی می تواند در تبیین چگونگی ایجاد و تداوم مشکلات و آسیب های روانی کمک کننده باشد (۱۷ و ۱۸) و با سازه هایی که به خویشتن داری و سلامت روانی کمک می کند مانند تاب آوری رابطه منفی دارد (۱۹).

بنا بر مواردی که تا کنون اشاره شد به نظر می رسد که هوش هیجانی و واکنش پذیری هیجانی در پیش بینی سرمایه های اجتماعی-هیجانی نقش داشته باشد. اما در ادبیات روانشناسی امروز مفهومی دیرین و پرسابقه در مفاهیم مذهبی بازتجلی یافته است به نام صبر. صبر در اصطلاح به معنی ثبات نفس و اطمینان آن و مضطرب نگشتن آن در بلاها و مصایب و مقاومت کردن با حوادث ناخوشایند است (۲۰). صبر به معنای کنار کشیدن و انفعال در مواجهه با ناملازمات نیست، بلکه اصولاً فعالیتی عقلانی است که فرد صابر از آن برای رسیدن به اهداف خود بهره می برد (۲۱). این فضیلت موجب میشود که فرد در مواجهه با موقعیتهای دشوار و گاه غیر قابل تغییر، ناله و شکایت نکرده و بردباری ورزد، همچنین در انجام امور و فعالیتها پایداری و ثبات داشته و در مقابل خواسته ها و امیال درونی خویشتن داری نماید و سختی ها و ناملازمات را وسیله ای برای رسیدن به تعالی قرار دهد (۲۲). زیربنای مفهوم صبر در روانشناسی غرب بر اساس توانش موجود زنده در به تاخیراندازی برخی از خواسته ها به منظور دستیابی به پاداش های بالاتر در آینده استوار است (۲۳). اما اشنیتکر (۲۴) معتقد است صبر مستقل از مفهوم خودتنظیمی بوده و مفهوم مستقلی است که در سه موقعیت میان فردی، دشواری های زندگی و مشکلات روزانه تجلی می یابد. وی اشاره میکند که سازه هایی مانند استقامت، گشاده ذهنی و خودتنظیمی در مجموع ۹/۶ درصد واریانس نمره صبر را پیش بینی می کند و ۲۴ توانمندی منشی پیترسون و سلیگمن (۲۵) تنها ۲۶ درصد واریانس نمره صبر را پیش بینی می کند. بنابراین صبر قابل کاسته شدن به فضایل دیگر نیست. در ایران صبر به عنوان یک مفهوم مذهبی مرتبط با متغیرهای روانشناختی مورد توجه روانشناسان قرار گرفته است. خرمایی، فرمانی و سلطانی (۲۶) مدل ۵ عاملی صبر را مطرح کرده و صبر را با عوامل استقامت، شکیبایی، درنگ، رضایت و متعالی شدن تعریف کرده اند. پیشینه پژوهشی موجود نشان می دهد که صبر در پیش بینی مشکلات تنظیم هیجانی نقش دارد (۱۷ و ۲۷) و گاهی نیز به نقش واسطه ای صبر در پیش بینی راهبردهای تنظیم شناختی هیجان بر اساس پنج عامل بزرگ شخصیت اشاره شده است (۲۲). همچنین مطالعات نشان داده که صبر با کاهش هیجان و عاطفه منفی و کاهش افسردگی و

- ۲- واکنش پذیری هیجانی بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی دانشجویان اثر مستقیم دارد.
- ۳- صبر بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی دانشجویان اثر مستقیم دارد.
- ۴- هوش هیجانی از طریق صبر بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی دانشجویان اثر غیر مستقیم دارد.
- ۵- واکنش پذیری هیجانی از طریق صبر بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی دانشجویان اثر غیر مستقیم دارد.

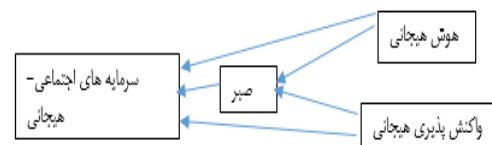
روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف جزء پژوهش های کاربردی، از لحاظ اجرا جزء پژوهش های توصیفی-همبستگی از نوع تحلیل مسیر و از نظر نوع دادهها، جزء پژوهش های کمی است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه دانشجویان دانشگاه اراک در سال ۹۸-۹۹ بودند. برای انتخاب نمونه از روش نمونه گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای استفاده شد. بنابراین حجم نمونه ۶۸۰ نفر در نظر گرفته شد که پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها تعداد ۶۲۵ پرسشنامه کامل و بدون نقص بدست آمد و در تجزیه و تحلیل نهایی مورد استفاده قرار گرفت. در این پژوهش از جامعه آماری که دانشجویان دانشگاه اراک بودند، ۱۰ درصد (۶۸۰ نفر) انتخاب شدند که این تعداد بنا به نظر کامری و همکاران (۳۶) یک نمونه خیلی خوب تلقی می‌شود. شیوه انتخاب نمونه به این صورت بود که در ابتدا بر اساس دانشکده‌های موجود در دانشگاه اراک ۴ گروه آموزشی علوم انسانی، علوم پایه، فنی و مهندسی، و کشاورزی در نظر گرفته شد و سپس از هر دانشکده ۲ کلاس به طور تصادفی انتخاب شده و مورد آزمون قرار گرفتند. در مجموع تعداد ۶۲۵ دانشجو شامل ۵۵۲ نفر مجرد و ۷۳ نفر متأهل، و در دو جنس (۳۹۹ نفر خانم-ها و ۲۲۶ نفر آقایان) و با میانگین سنی ۱۹/۹۳ (انحراف معیار ۲/۱۲) در پژوهش شرکت کردند.

ابزارهای پژوهش:

مقیاس سرمایه های اجتماعی-هیجانی و تاب آوری؛ این مقیاس توسط کوهن و همکاران در سال ۲۰۰۹ (۶) برای

ناامیدی (۲۸-۳۲) و افزایش هیجانات مثبت (۳۳)، امیدواری (۲۹ و ۳۴)، سلامت روان (۳۵) و انتخاب راهبردهای مقابله ای (۲۱) رابطه دارد. رضوی دوست، خاکپور، فنودی و اکاتی (۲۰) نیز با جمع بندی آیات و روایات در باره مفهوم صبر، بیان کرده اند که صبر از طریق ایجاد نوعی مقاومت قدرت تاب آوری انسان را زیاد می‌کند و باعث توانمندی آدمی می‌گردد که نتیجه آن موفقیت در زندگی و شادکامی است. صبر با اصلاح ارزیابی های انسان در ایجاد آرامش و رضایت نقش اساسی داشته و موجب تقویت ذهنیت مثبت اندیشی و سلامت معنوی در انسان می‌گردد. در راستای شناسایی عوامل سهیم در سرمایه های اجتماعی-هیجانی به عنوان عامل محافظت کننده در برابر مخاطرات اجتماعی-روانشناختی، علیرغم این که به نظر می‌رسد هوش هیجانی در برقراری ارتباط با همسالان، همدلی و تاب آوری که از مولفه های سرمایه های اجتماعی-هیجانی است، نقش موثری داشته باشد، اما تا کنون نقش هوش هیجانی در شکل گیری این سازه مورد بررسی قرار نگرفته است. از سوی دیگر با توجه به نقش واکنش پذیری هیجانی در تنظیم هیجانی مناسب که ان هم از مولفه های سرمایه های اجتماعی-هیجانی قلمداد می‌شود تبیین نقش این متغیر در سرمایه ها نیز حائز اهمیت است. همچنین از آنجا که متغیر صبر در آموزه های فرهنگی-مذهبی جامعه ما مورد تاکید خاص بوده و رابطه مفهومی آن بویژه در نقش متغیر میانجی با متغیرهای پژوهش منطقی به نظر می‌رسد، شاید بتوان مدل مفهومی اولیه پژوهش حاضر را به این صورت ارائه داد.

در این راستا فرضیه های زیر در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار خواهند گرفت:

- ۱- هوش هیجانی بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی دانشجویان اثر مستقیم دارد.

¹ - Social Emotional Assets and Resilience Scales

است که تجربه واکنش‌پذیری فردی را در سه بعد حساسیت، شدت و تداوم هیجان می‌سنجد. هر آیت‌م در یک مقیاس ۴ درجه‌ای از ۰ تا ۴ نمره‌گذاری می‌شود و حداقل نمره آن صفر و حداکثر نمره آن ۸۴ می‌باشد. سوالات ۱۸، ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۹، ۷، ۵، ۲ بعد حساسیت، و سوالات ۲۰، ۲۱، ۱۹، ۱۷، ۶، ۴، ۳ بعد شدت، و سوالات ۱۱، ۱۰، ۸، ۱ بعد تداوم هیجان را می‌سنجد. این ابزار همسانی درونی بسیار بالایی (۰/۹۴) دارد. همچنین روایی همگرا و واگرایی این ابزار از طریق همبستگی با پرسشنامه بازداری / فعالیت رفتاری و پرسشنامه خلق وخو و روایی ملاکی نیز از طریق رابطه با افکار و رفتارهای خودآسیب‌رسان، رضایت‌بخش گزارش شده است (۳۸). در ایران سجادی نژاد و اکبری (۱۹) بر اساس همبستگی مثبت و معنادار بین نمرات واکنش-پذیری هیجانی و رفتارهای پرخطر ($r=0.16$) و خلق منفی ($r=0.47$) و همبستگی منفی و معنادار بین واکنش‌پذیری هیجانی و تاب‌آوری ($r=0.30$) روایی همگرا و افتراقی مناسبی برای این ابزار گزارش نمودند و از طریق تحلیل عاملی تاییدی و اکتشافی نیز ساختار عاملی مناسب ابزار را تایید نمودند. پایایی مقیاس را به شیوه ثبات درونی و تنصیفی و آزمون - آزمون مجدد به ترتیب ۰/۹۱ و ۰/۸۷، ۰/۸۶ گزارش کردند. پایایی ابزار فوق در پژوهش حاضر ۰/۹۰ به دست آمد.

مقیاس صبر: این مقیاس بر اساس آیات قرآن و روایات اسلامی در سال ۱۳۹۳ توسط خرمايي، فرمانی و سلطانی (۲۶) تهیه شده است. این محققان به منظور ساخت این ابزار، ابتدا کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با صبر را در آیات قرآن استخراج کردند و از این مفاهیم برای تدوین عباراتی که گویای این مفاهیم باشند استفاده نمودند. سپس با حذف مفاهیم مشابه، نهایتاً عبارات را در قالب ۲۵ گویه، بر اساس مقیاس درجه بندی لیکرت از کاملاً درست تا کاملاً نادرست تنظیم کردند و ویژگی‌های روانسنجی آن را بر روی دانشجویان مورد بررسی قرار دادند. نتایج تحلیل عاملی این مقیاس، به روش مولفه‌های اصلی نشانگر وجود ۵ مولفه در این مقیاس بود که به ترتیب متعالی شدن، شکیبایی، رضایت، استقامت و درنگ نام گذاری شدند. پایایی مقیاس صبر، به روش آلفای کرونباخ محاسبه شد و ضرایب آلفای کرونباخ برای خروه

ارزیابی ویژگی‌ها و مهارت‌های اجتماعی-هیجانی مثبت کودکان و نوجوانان طراحی شد این مقیاس یک سیستم ارزیابی مبتنی بر نقاط قوت است که برای ارزیابی خصوصیات و مهارت‌های اجتماعی مثبت کودکان و نوجوانان (مثل دانش و شایستگی‌های اجتماعی و هیجانی، پذیرش توسط همسالان و روابط با آنان، تاب‌آوری در مواجهه با مشکلات، حل مسئله، همدلی و دیگر ویژگی‌های مثبت) طراحی شده است. فرم کوتاه این مقیاس در سال ۲۰۱۲ توسط نز و همکاران (۳) ساخته شد که ۱۲ سوال دارد. غیر از فرم خودگزارش دهی، فرم‌هایی نیز برای ارزیابی فرد از منظر والدین و معلمان وجود دارد که گاهی مورد استفاده قرار می‌گیرد. گویه‌ها روی یک مقیاس چهار درجه‌ای نمره‌گذاری میشوند و از پاسخ‌دهنده خواسته می‌شود تعیین کند که آیا یک گویه خاص، هرگز (۰)، گاهی (۱)، اغلب (۲) و یا همیشه (۳) در مورد او مصداق دارد.

کوهن و همکارانش (۶) روایی سازه این ابزار را از طریق تحلیل عاملی مناسب و پایایی ابزار را به روش همسانی درونی ۰/۹۵ گزارش نمودند. در ایران حسینی یزدی و همکاران (۳۷) برای مطالعه تاب‌آوری کودکان ۸ تا ۱۳ ساله طلاق، از فرم بلند این پرسشنامه استفاده نموده و ضریب اعتبار درونی (آلفای کرونباخ) همه زیر مقیاس‌های آن را ۰/۷۸ اعلام نمودند. همچنین با روش آزمون-باز آزمون، طی دو بار اجرای به فاصله یک ماه بر روی یک نمونه ۲۳ نفری، ضرایب همبستگی برای زیر مقیاس‌ها به شرح زیر گزارش شده است: خودتنظیمی ۰/۷۷، توانمندی اجتماعی ۰/۸۳، همدلی ۰/۷۶، مسئولیت‌پذیری ۰/۸۹. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ فرم کوتاه این پرسشنامه ۸۱/۰ به دست آمد و در یک مطالعه جانبی، در یک گروه ۱۵۰ نفری از دانشجویان دانشگاه اراک، ضریب همبستگی بین پرسشنامه مذکور و پرسشنامه تاب‌آوری کانر و دیویدسون، ۰/۶۷ به دست آمد که دال بر روایی همگرایی مناسب این ابزار است. پایایی ابزار فوق در پژوهش حاضر ۰/۸۱ به دست آمد.

مقیاس واکنش‌پذیری هیجانی تاک و همکاران (۳۸): این ابزار ۲۱ سؤالی یک مقیاس خودگزارش‌دهی تک عاملی

¹ -Emotional Reactivity Scale

هیجان ($\alpha = 0.55$) نشان داد. در پژوهش شات و همکاران افرادی که نمره بالا در این مقیاس داشتند، گرایش به نمره پایین در عاطفه منفی و نمره بالا در هیجان مثبت (برونگرایی، گشاده خویی و همدلی) نشان دادند. همچنین نمره بالا در مقیاس مورد نظر با آلکسی تایمی پایین همبستگی نشان داد. در ایران خسرو جاوید (۴۰) در پژوهشی بر روی ۲۳۴ دانش آموز دختر و پسر مقطع راهنمایی شهر تهران پایایی نمره کلی مقیاس هوش هیجانی کل را 0.81 و ضریب الفای عامل تنظیم هیجان را 0.81 ، ضریب الفای عامل ارزیابی و ابراز هیجان را 0.67 و ضریب الفای عامل بهره برداری از هیجان را 0.50 بدست آورد و روایی سازه آزمون را نیز با روش تحلیل عاملی تایید نمود. پایایی ابزار فوق در پژوهش حاضر 0.92 به دست آمد.

شیوه اجرا:

روش اجرای پژوهش به این صورت بود که قبل از اجرای پرسشنامه ها، ملاحظات اخلاقی نظیر گمنام ماندن و رضایت آگاهانه رعایت شد. سپس پرسشنامه ها در بین گروه نمونه اجرا شد و پس از جمع آوری آنها، دادهها مورد تحلیل قرار گرفت. تکنیک آماری مورد استفاده در این پژوهش با توجه به نوع تحقیق و همچنین ماهیت فرضیهها، روش مدل معادلات ساختاری از نوع متغیر مکنون بود. در این مدل روابط اندازه گیری بین متغیرهای مکنون و مشاهده پذیر بررسی می شود. ابتدا در پاسخ به سوال اصلی پژوهش مبنی بر اینکه مدل پیشنهادی با دادهها برازش دارد، تجزیه و تحلیل صورت گرفت و شاخصهای برازش مدل ارائه شدند. پس از آن به بررسی سوالهای پژوهش پرداخته شد. همچنین قبل از انجام تحلیل آماری مفروضه‌های استفاده از این روش مورد بررسی قرار گرفت. جهت تجزیه و تحلیل آماری دادهها از نرم افزار R نسخه ۴.۰.۲ (بسته‌های `psych`، `semPlot`، `lavaan` و `RVAideMemoire`) استفاده شده است.

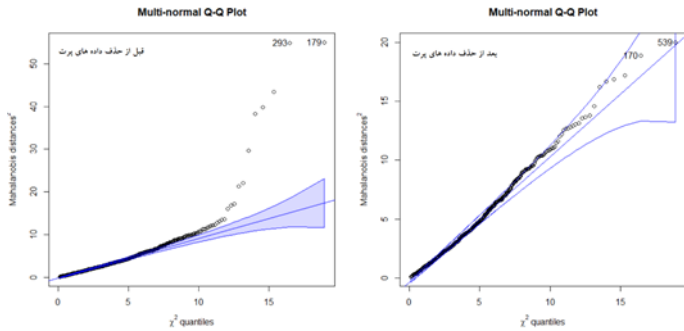
یافته‌ها

مقیاس ها از 0.60 تا 0.84 و ضریب آلفای کرونباخ کل مقیاس نیز 0.86 به دست آمد. پایایی ابزار فوق در پژوهش حاضر 0.79 به دست آمد.

پرسشنامه هوش هیجانی شات و همکاران: این پرسشنامه توسط شات و همکاران (۳۹) براساس مدل نظری هوش هیجانی سالووی و مایر (۱۲) و برای سنجش هوش هیجانی نوجوانان ساخته شده است. شات و همکاران با استفاده از تحلیل عامل و تحلیل مولفه های اصلی چهار عامل به دست آوردند. عامل اول (پرسشنامه حاضر) شامل ۳۲ ماده و دارای ارزش ویژه 0.79 بود و عامل دوم تا چهارم به ترتیب ارزش 0.58 ، 0.29 ، 0.23 را نشان دادند. ۳۳ ماده ای که در عامل اول قرار گرفتند، نشان دهنده مدل مفهومی سالووی و مایر [۱۲] از هوش هیجانی بودند. در مجموع این ۳۳ ماده، در عوامل زیر خلاصه می گردند: عامل اول: تنظیم هیجان (توانایی مواجهه سازگاران با هیجانات مخالف یا منفی با استفاده از شیوه های خودتنظیمی که شدت یا طول مدت حالات چنین هیجاناتی را بهبود بخشیده و نیز قابلیت ایجاد شرایط لذت بخش برای سایر افراد و پنهان کردن هیجانات منفی خود به منظور اجتناب از آسیب رساندن به احساسات شخصی دیگران را در بر می گیرد).

عامل دوم: ارزیابی و ابزار هیجان (توانایی تشخیص و فهم هیجانات خویشتن و سایر افراد براساس سرنخ های موقعیتی و بیانی که معانی هیجانی آن ها با توافق فرهنگی همراه است) و عامل سوم: بهره برداری از هیجان (توانایی استفاده از اطلاعات هیجانی در تفکر، عمل و مسأله گشایی است).

برای نمره گذاری پرسشنامه از مقیاس لیکرت ۵ درجه ای (کاملاً نادرست = نمره ۱، نادرست = ۲، تاحدی درست = ۳، درست = ۴ و گزینه کاملاً درست = ۵) استفاده می شود. البته عبارات ۵، ۲۸ و ۳۳ به صورت معکوس نمره گذاری می شود. مجموع نمرات فرد در هر چهار خرده مقیاس، نمره هوش هیجانی کل آزمودنی را تشکیل خواهد داد. بررسی سیاروچی و دین (۲۰۰۰)، به نقل از (۴۰) بر روی نوجوانان ۱۳ تا ۱۵ ساله پایایی کلی $\alpha = 0.84$ و برای خرده مقیاس های آن یعنی ارزیابی و ابراز هیجان (0.76 $\alpha =$)، تنظیم هیجان (0.66 $\alpha =$) و بهره برداری از

شکل ۱: شاخص فاصله مالهالانوبیس جهت بررسی نرمال بودن و عدم وجود داده‌های پرت چندمتغیری

همانگونه که در شکل ۱ مشاهده می‌شود دلیل انحراف نقاط از خط ۴۵ درجه، وجود داده‌های پرت مشاهده می‌شود که این امر، غیرنرمال بودن چند متغیری را نیز به دنبال داشت (تصویر سمت چپ). ولیکن پس از شناسایی و کنار گذاشتن ۴ داده پرت، نقاط بر روی خط ۴۵ درجه گرفتند و به دنبال آن نرمال بودن چند متغیری نیز برقرار شد (تصویر سمت راست). در نتیجه مانعی جهت استفاده از روش مدل معادلات ساختاری از نوع مدل‌های کواریانس محور وجود ندارد. مفروضه دیگر وجود ساختار همبستگی بین متغیرهای وابسته بود که نتایج آزمون کرویت بارتلت نشان داد بین متغیرهای وابسته پژوهش همبستگی لازم جهت تحلیل‌های چند متغیری وجود دارد ($P=0,001$ و $\chi^2=407,79$).

در ادامه در پاسخ به سوال اصلی پژوهش به بررسی کفایت مدل پژوهش با عنوان "مدل ساختاری سرمایه‌های اجتماعی-هیجانی براساس هوش هیجانی و واکنش پذیری با نقش میانجی صبر" پرداخته شده است. چندین شاخص آماری جهت بررسی برازش مدل وجود دارد. برازش مدل تعیین‌کننده درجه ای است که داده‌های واریانس-کواریانس نمونه‌ی مدل معادلات ساختاری را حمایت می‌کند. ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) یکی از شاخص‌های است که می‌توان جهت بررسی مناسب بودن مدل استفاده کرد. در سخت‌گیرانه‌ترین حالت مقدار بین ۰ تا ۰,۰۸ به عنوان دامنه پذیرش برازش خوب مدل در نظر گرفته می‌شود. شاخص‌های مهم دیگر عبارتند از: شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، برازندگی نرم‌شده (NFI)، شاخص برازندگی افزایشی (IFI)، شاخص نیکویی برازندگی (GFI)، نیکویی برازش تعدیل شده (AGFI) و شاخص برازش هنجار شده (NNFI) که مقدار

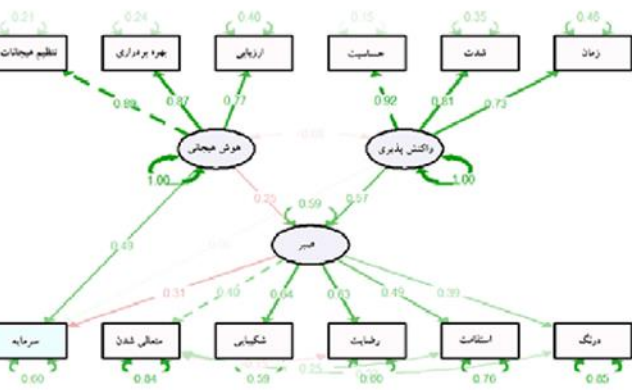
آزمودنی‌های شرکت‌کننده ۶۲۵ نفر از دانشجویان دانشگاه اراک با میانگین سنی ($19/94 \pm 12/2$) بودند که از این تعداد ۳۹۹ نفر زن و ۲۲۶ نفر مرد، ۸۷ نفر مجرد و ۷۳ نفر متأهل بودند.

میانگین و انحراف معیار نمرات متغیرهای سرمایه‌های اجتماعی-هیجانی، صبر، هوش هیجانی و واکنش‌پذیری در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول ۱: اطلاعات توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	مؤلفه	میانگین	انحراف استاندارد
سرمایه	-	۳۳/۷۱	۵/۸۸
	متعالی شدن	۱۹/۸۸	۵/۵۶
	شکیبایی	۲۱/۶۲	۴/۰۲
صبر	رضایت	۱۱/۲۳	۳/۱۲
	استقامت	۷/۸۴	۲/۲۵
	درنگ	۷/۸۲	۲/۲۷
	ارزیابی هیجانات	۳۲/۸۷	۶/۴۱
هوش هیجانی	بهره برداری از هیجانات	۳۹/۳۶	۷/۰۴
	تنظیم هیجانات	۳۴/۵۶	۵/۷۱
	حساسیت	۲۰/۲۶	۵/۸۵
واکنش‌پذیری هیجانی	شدت	۱۴/۵۶	۴/۰۹
	زمان	۸/۵۵	۲/۵۴

نرمال بودن شکل توزیع داده‌ها و نیز عدم وجود داده‌های پرت چندمتغیره از مفروضه‌های اساسی استفاده از روش-های پارامتری چندمتغیری از قبیل مدل معادلات ساختاری است. جهت بررسی این دو مفروضه به صورت همزمان می‌توان از شاخص فاصله مالهالانوبیس استفاده کرد. در این روش هر گاه داده‌ها بر روی نمودار Q-Q نرمال بودن چندمتغیری، بر روی خط ۴۵ درجه با حداقل پراکندگی پیرامون آن قرار گیرند، نرمال بودن چند متغیری و به تبع آن، عدم وجود داده‌های پرت وجود خواهد داشت.

شکل ۲: مدل ساختاری با ضرایب استاندارد شده

جدول ۳: ضرایب و معنی‌داری اثرات مستقیم و غیرمستقیم

متغیّر ملاک	متغیّر پیش بین	اثر میانجی	Z	p
سرمايه	صبر	-	۴/۲۷	۰/۰۰۱
سرمايه	هوش هیجانی	صبر	۳/۷۷	۰/۰۰۱
سرمايه	واکنش پذیری	-	۱/۱۴	۰/۲۵
سرمايه	واکنش پذیری	صبر	-۴/۵۲	۰/۰۰۱
صبر	هوش هیجانی	-	۴/۶۳	۰/۰۰۱
صبر	واکنش پذیری	-	-۷/۱۲	۰/۰۰۱

همانگونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، متغیرهای صبر و هوش هیجانی به صورت مستقیم بر متغیر سرمایه‌های اجتماعی-هیجانی، اثر معنی‌داری در سطح خطای ۰/۰۵ دارند ولیکن متغیر واکنش‌پذیری اثر معنی‌داری مشاهده نشد ($P < 0/06$). علاوه بر این متغیر صبر از متغیرهای هوش هیجانی و واکنش‌پذیری اثر معنی‌داری می‌پذیرد. همچنین بررسی نقش میانجی متغیر صبر نیز نشان داد که در ارتباط بین دو متغیر هوش هیجانی و واکنش‌پذیری با متغیر سرمایه‌های اجتماعی-هیجانی نقش غیر معنی‌داری بازی می‌کند. لازم به ذکر است نقش غیر مستقیم واکنش‌پذیری بر متغیر سرمایه‌های اجتماعی-هیجانی و نیز اثر مستقیم واکنش‌پذیری هیجانی بر صبر

مجاز این شاخص‌ها باید بیش از مقدار ۰/۹ باشد تا مدل نهایی پذیرفته شود [۴۱]. مدل ساختاری سرمایه‌های هوش هیجانی و واکنش‌پذیری با نقش میانجی صبر، پس از بررسی داده‌ها، بهترین مدل برازش یافته با شاخص‌های برازش ذکر شده در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: شاخص‌های برازش مدل ساختاری

نام شاخص	شاخص‌های برازش	مقدار	حد مجاز
RMSEA (ریشه میانگین خطای برآورد)	۰/۰۷	کمتر از ۰/۰۸	
CFI (برازندگی تعدیل شده)	۰/۹۴	بالاتر از ۰/۹	
NFI (برازندگی نرم شده)	۰/۹۲	بالاتر از ۰/۹	
TLI (شاخص تاکر لوییس)	۰/۹۱	بالاتر از ۰/۹	
IFI (شاخص نیکویی برازندگی)	۰/۹۴	بالاتر از ۰/۹	

به طور کلی هر یک از شاخص‌های بدست آمده به تنهایی دلیل برازندگی یا عدم برازندگی مدل نیستند و این شاخص‌ها را در کنار هم بایستی تفسیر شوند. مقدارهای بدست آمده برای این شاخص‌ها نشان می‌دهد که در مجموع الگو در جهت تبیین و برازش از وضعیت بسیار مناسبی برخوردار است و بنابراین آزمون سوال‌های فرعی پژوهش بلا مانع است. مدل استاندارد شده نیز در شکل ۲ ارائه شده است.

در ادامه با استفاده از نتایج بدست آمده در مدل پژوهش به پاسخ به سوالات پژوهش پرداخته شده است. لازم به ذکر است برای درک اینکه آیا رابطه بین متغیر معنادار است یا خیر، از آماره z، و مدل اعداد معناداری یا همان P-Value استفاده شده است.

به صورت منفی و اثر مستقیم متغیر صبر و غیرمستقیم هوش هیجانی در تغییرات متغیر سرمایه های اجتماعی-هیجانی به صورت مثبت می باشد.

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش حاضر تبیین سرمایه های اجتماعی-هیجانی بر اساس هوش هیجانی و واکنش پذیری هیجانی با بررسی نقش واسطه ای صبر در دانشجویان بود. یافته ها حاکی از این بود که هوش هیجانی و واکنش پذیری هیجانی به صورت معناداری متغیر صبر را پیش بینی می کنند البته باید توجه نمود که اثر هوش هیجانی بر صبر مثبت و اثر واکنش پذیری هیجانی بر آن منفی است. یافته حاضر همسو با یافته های پژوهش گونر و همکاران (۴۲) است که به رابطه مثبت بین هوش هیجانی و صبر در دانشجویان اشاره نمودند. محققان هوش هیجانی را سازه پیچیده ای می دانند که از سه نوع توانایی تشکیل می گردد: شناسایی و بیان هیجانها، تنظیم هیجانها و استفاده از اطلاعات هیجانی در تفکر و فعالیت. در این معنا هوش هیجانی را به صورت توانایی پردازش اطلاعات هیجانی رای تعیین معنای هیجانها و استفاده از اطلاعات هیجانی به عنوان مبنایی برای تفکر و تصمیم گیری تفسیر نمود (۴۳). بنابراین وقتی فرد در یک موقعیت هیجانی قرار می گیرد، هوش هیجانی با قدرت ایجاد پردازش هیجانی و توانایی تنظیم هیجانی، سبب می شود فرد قدرت تصمیم گیری بهتری داشته باشد، خودکنترلی وی افزایش یافته و از تصمیم گیری شتابزده بپرهیزد و بتواند درنگ ورزیده و صبوری کند. این مساله بویژه برای دانشجویان که به دلیل شرایط سنی خاص خود و موقعیت خطیر زندگی خود، هم موقعیتهای هیجانی زیادی را تجربه میکنند و هم باید تصمیمات مهمی برای زندگی خویش بگیرند، اهمیت دوچندان پیدا میکند. از این منظر می توان پیش بینی صبر بر اساس هوش هیجانی را تبیین نمود. در خصوص رابطه واکنش پذیری هیجانی و صبر، پژوهش مستقیمی در این مورد یافت نشد، اما با توجه به مولفه های واکنش پذیری هیجانی می توان انتظار داشت وقتی فردی در برابر گستره وسیعی از موقعیتهای دستخوش هیجاننا شدید می شود، هیجاننا را با شدت زیادی تجربه می نماید و مدت زیادی طول می کشد تا به سطح پایه برانگیختگی بازگردد، تنظیم و کنترل هیجاننا برای وی

دشوار می گردد و به شدت فرد را آشفته می سازد. تحقیقات متعدد نشان داده اند افراد با واکنش پذیری هیجانی بالا درگیر اختلالات هیجانی و آسیبهای روانی مانند رفتار خود آسیب رسان (۴۴ و ۴۵) افسردگی (۴۶) و پریشانی پس از تجربه تروما (۴۷) می گردد. بنابراین وقتی واکنش پذیری هیجانی اینچنین سازمان یافتگی و کنترل رفتاری را برای فرد دشوار می سازد، نمی توان انتظار رفتار صبورانه از وی داشت.

یافته دیگر پژوهش حاضر این بود که اثر هوش هیجانی و صبر بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی مثبت و معنادار بود. یافته های پژوهش حاضر را میتوان همسو با یافته های پژوهش های پیشین دانست. در راستای رابطه صبر با توان مقابله ای و سازگاری با شرایط، نتایج پژوهش مهرورز، شمسایی و براتیان (۴۸) نشان داد که آموزش بردباری موجب بهبود سازگاری و سلامت روان کودکان پیش دبستانی شده است. سرتیپی، سهرابی و پسندیده (۴۹) نیز کارآمدی آموزش صبر را بر به باشی زنان خانه دار مورد تاکید قرار دادند و اشاره نمودند که خویشترداری، انعطافپذیری و تاب آوری از پیامدهای یادگیری بردباری است. بنابراین اثر معنادار صبر بر سرمایه های اجتماعی-هیجانی را می توان همسو با این پژوهشها دانست. در تبیین یافته حاضر پسندیده (۵۰) معتقد است صبر فقط به معنای درون ریزی غم ها و اندوه ها نیست بلکه صبر به مقاومت در برابر ضربه های حوادث و مهارت در کاهش و به حداقل رساندن فشارهای روانی حاصل از آنها اشاره دارد. در این مفهوم صبر به تاب آوری نزدیک شده و افزایش مهارتهای مقابله ای را نیز به همراه دارد. همچنین پسندیده (۵۰) اظهار می کند با توجه به منابع اسلامی، می توان به ۴ مولفه برای صبر اشاره کرد: انعطافپذیری (تطابق با تغییرات محیطی و بازگشت به حالت بهبود بعد از برطرف شدن عوامل فشارزا)، شجاعت (دلیری و بی باکی در مواجهه با خطرات و نترسیدن از سختی ها و مشکلات در راه رسیدن به هدف)، خویشترداری (هر عملی که فرد برای تغییر دادن رفتار خود و در نتیجه تغییر یافتن پیامدهای آینده و نه صرفا پیامدهای بی درنگ انجام می دهد) و استقامت یا تاب آوری (توانمندی که سبب پیروزی و غلبه بر تهدیدها علیرغم رویارویی با تهدیدهای جدی می شود). وی معتقد است از گردهم آیی

ضعیفی دارند حائز اهمیت ویژه است. چنانکه خرمایی، ده بیدی و حق جو نیز ه رابطه منفی و معنادار صبر با مشکلات تنظیم هیجان در دانشجویان اشاره نموده اند. همچنین رضوی دوست و همکاران (۲۰) در کنار نقش های دیگر، برای صبر نقش توسعه ای و تقویتی قائلند. این محققین اظهار می دارند صبر با تقویت احساس امیدواری، ایجاد قوت و توانمندی و تقویت ذهنیت مثبت گرایی و کمک به ارزیابی های درست و مثبت از رویدادهای زندگی، توان روانشناختی انسان را می افزاید و سبب می شود با استقامت و شجاعت بیشتری در میدان کارزار بماند تا پیروز گردد. از این رو صبر با تقویت قوای ذهنی، شجاعت دانشجو در رویارویی با شرایط جدید زندگی را می افزاید و سبب افزایش استقامت و پایداری وی در برابر استرس ها و فشارهای زندگی جدید دانشجویی شده و به مقابله موثر با این مشکلات می انجامد.

در بخش دیگری از یافته های پژوهش حاضر بیان شد که در رابطه غیر مستقیم هوش هیجانی و واکنش پذیری هیجانی با سرمایه های اجتماعی-هیجانی صبر نقش واسطه ای ایفا می کند. در حیطه رابطه بین صبر و هیجانات، بحث های زیادی صورت گرفته است. برخی معتقدند صبر با تقویت راهبردهای مدیریتی (مدیریت زمان، مدیریت اراده و فرمان و مدیریت امیال نفسانی)، ایفای نقش کنترلی (کنترل خشم و کنترل شرایط)، ایفای نقش تسکینی و افزایش توان مقابله ای، به کاهش تنیدگی منجر شده و با ثبات و آرامش روانی همراه است (۲۰). در این راستا آقاویوسفی، ترخان و فرمانی (۲۲) در پژوهشی نشان دادند که صبر توانایی پیش بینی راهبردهای تنظیم شناختی هیجان را در بین دانشجویان دارد. در این پژوهش مولفه های متعالی شدن و استقامت پیش بینی کننده مثبت راهبردهای مثبت تنظیم شناختی هیجان بود و مولفه رضایت پیش بینی کننده منفی راهبردهای منفی تنظیم شناختی هیجان بود. همچنین خرمایی، ده بیدی و حق جو (۱۶) در پژوهشی بر روی دانشجویان نشان دادند که صبر پیش بینی کننده منفی و معنادار مشکلات تنظیم هیجان است و میتواند مشکلاتی مانند نپذیرفتن پاسخ های هیجانی، دشواری در انجام رفتار هدفمند، دشواری در کنترل تکانه و دسترسی محدود به راهبردها را به طور معناداری پیش بینی نماید.

این چهار ویژگی فضیلت صبر در افراد شکل می گیرد. فرد صبور دیگران و فرهنگهای مختلف را درک میکند و این ادراک به احترام متقابل و درک متقابل منجر می گردد (۵۱). سرتیپی، سهرابی و پسندیده (۴۹) بیان می دارند که فرد صبور بر اساس این درک متقابل بین خود و دنیای بیرون رابطه ملایم تری برقرار می کند و با تمام مردم در موقعیتی دوستانه است. چنین فردی در برابر ناملایمات دنیای بیرونی مقاومت بیشتری نشان می دهد. سرمایه های اجتماعی-هیجانی که در این پژوهش معرفی شده است، حیطه های متعددی مانند همدلی، مهارتهای بین فردی، حل مساله، شایستگی اجتماعی و تاب اوری را مورد تاکید قرار می دهد. به طور کلی در رویکردهای مبتنی بر توانمندی، سرمایه های اجتماعی-هیجانی به آن دسته از ویژگی ها و شایستگی هایی ناظر است که حسی از کمال یا فضیلت شخصی را در فرد ایجاد می کند، حس رضایت از روابط با دیگران فراهم میکند، توانایی فرد را برای مقابله با مشکلات می افزاید و رشد شخصی و اجتماعی فرد را ارتقا می بخشد (۵). با مد نظر قرار دادن این ویژگی ها به خوبی می توان دریافت که بر اساس تعاریف و مفهوم سازی پیش گفته، صبر به عنوان یک فضیلت اخلاقی با مولفه های انعطاف پذیری، خویشتنداری، استقامت و شجاعت، توان مقابله ای دانشجویان را در برابر شرایط جدید و رویارویی با مشکلات پیش رو می افزاید، و روابط فرد را با دیگران بهبود می بخشد. در طول زندگی دانشجویی دانشجو با افراد دیگر به عنوان همکلاسی و گاهی هم خوابگاهی روبرو می گردد که پیشینه خانوادگی و فرهنگی متفاوتی با وی دارند و گاهی در تعامل با آنها دچار اختلاف سلیقه می گردد. بدیهی است که ویژگی صبر میتواند به درک دنیای متفاوت دیگران کمک نموده و برقراری روابط دوستانه و به دور از تعارض را تسهیل نماید و بدین ترتیب به تقویت سرمایه های اجتماعی دانشجو بیانجامد. همچنین صبر با افزودن حس خودکنترلی، خودپنداره فرد را تقویت می نماید و با تقویت شکیبایی و خویشتنداری قدرت تنظیم هیجانی فرد را بهبود بخشد و از این رهگذر میتواند مسیر دستیابی به سرمایه های هیجانی را هموار سازد و در تبیین این سرمایه ها و شایستگی های اجتماعی-هیجانی سهم بسزایی ایفا نماید. این خصوصیت بویژه برای دانشجویان که در سالهای انتهایی نوجوانی و ابتدای جوانی قرار داشته و گاهی قدرت تنظیم هیجانی

بیشتری برای ایجاد تصویر مثبت در ذهن دیگران دارند بیشتر است. همچنین در مورد واکنش‌پذیری هیجانی از آنجا که واکنش‌پذیری -هیجانی تقریباً به بخش ناخودآگاه سیستم تنظیم هیجانی مرتبط است و در بسیاری از موارد فرد چندان از کم و کیف حساسیت، شدت برانگیختگی، و تداوم هیجانات خود مطلع نیست، ارزیابی این متغیر به شیوه خودگزارش دهی حتماً با نقایصی همراه است. نکته دیگر اینکه باید در نظر داشت که نمونه آماری این پژوهش خیلی بزرگ نبوده و محدود به دانشجویان دانشگاه می‌باشد و از این رو در تعمیم نتایج به گروه‌های دیگر باید جانب احتیاط را رعایت نمود. همچنین با توجه با ماهیت روش مطالعه، باید در تفسیر نتایج به شیوه علی اندکی محتاط بود.

موازن اخلاقی: لازم به ذکر است که شرکت کنندگان در پژوهش با رضایت آگاهانه اقدام به پر کردن پرسشنامه‌ها نمودند و در مورد محرمانه بودن اطلاعات، اطمینان لازم به آنها داده شد. شرکت کنندگان در صورت تمایل می‌توانستند از ادامه همکاری انصراف دهند.

منابع

1. Lotfi MH, Aminiian AH, Nuri Shadkam M, Ghomizadeh A, Zare' M. Examining the mental health status of incoming students of Shahid Sadougi University of Medical Sciences in Yazd in 2003-2007. *Journal of Medicine and Spiritual Cultivation*, 2017; 16(4): 49-56. [persian].
2. Rostami R, Bahreynian A. Examining the prevalence of mental disorders and some factors affecting them in new students of Alvorud University of Tehran in 2001. *Research in Medicine*, 2003; 26(3), 187-193. [persian].
3. Nese RN, Doerner E, Romer N, Kaye NC, Merrell KW, Tom KM. Social emotional assets and resilience scales: Development of a strength-based short-form behavior rating scale system. *JERO*. 2012;4(1):124-39.
4. Fusar-Poli P, de Pablo GS, De Micheli A, Nieman DH, Correll CU, Kessing LV, Pfennig A, Bechdolf A, Borgwardt S, Arango C, van Amelsvoort T. What is good mental health? A scoping review. *European Neuropsychopharmacology*. 2020 Feb 1;31:33-5.
5. Epstein MH, Harniss MK, Robbins V, Wheeler L, Cyrulik S, Kriz M, Nelson JR. Strength-based approaches to assessment in schools. In *Handbook of school mental health*

اما علیرغم این یافته‌ها، که به نوعی به پیامد طبیعی صبر یعنی خودکنترلی اشاره دارند، باید توجه نمود که صبر از جمله عواملی است که میتواند هیجان‌ها و شناخت را تحت تاثیر قرار دهد (۵۲) و از آنها تاثیر بپذیرد. بر اساس مدل جانیکیک و بلونت (به نقل از امیری (۵۳))، صبر یک فرایند ذاتی نیست بلکه فرایندی مبتنی بر شناخت و هیجان است. در این مدل صبر سبب می‌شود تفسیر فرد از موقعیت با یک تاخیر، شروع شود. پس از تفسیر تاخیر، واکنش‌های هیجانی و سپس نشانه‌های رفتاری صبر بروز می‌کند، که همگی بیانگر عدم شتابزدگی در نتیجه‌گیری است. در ضمن وجود خودکنترلی، قوانین اجتماعی و توانایی تعدیل منفعت شخصی خود در مواجهه با تاخیر، فرد را سوق می‌دهد که واکنش صبر نشان دهد. خودکنترلی از پیامدهای هوش هیجانی است و در بسیاری از نظریات هوش هیجانی (۱۲ و ۱۴) از مولفه‌های مهم تشکیل هوش هیجانی معرفی شده است. بنابراین در این معنا صبر را می‌توان از پیامدهای هوش هیجانی دانست. گویی هوش هیجانی با تقویت مهارت‌های خودآگاهی هیجانی، خودسنجی و خویش‌اندازی هیجانی (۵۴) مقدمات صبوری و بردباری را فراهم می‌نماید. در یک دید کلی تر گویی صبر و تنظیم هیجان رابطه‌ای متقابل دارند. کنترل شخصی که فرد از طریق صبر به آن دست می‌یابد، به تنظیم هیجانی بهتر می‌انجامد و فرایند به تاخیر انداختن در هیجان‌هایی مانند خشم به مولفه ارزیابی مجدد در تنظیم هیجانی کمک کرده و با تغییر تفسیر فرد از موقعیت به صبر بیشتر منتهی می‌گردد. البته برای درک بهتر روابط بین صبر با سایر متغیرهای روانشناختی و هیجانی انجام تحقیقات بیشتر ضروری می‌نماید.

بالطبع هر پژوهشی با محدودیت‌هایی مواجه است که رفع این محدودیت‌ها در پژوهش‌های آتی می‌تواند به نتایج دقیق‌تر و قابل اعتمادتری بیانجامد. از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر این بود که برای سنجش متغیرهای پژوهش مانند هوش هیجانی، واکنش‌پذیری هیجانی، صبر و سرمایه‌های اجتماعی-هیجانی از شیوه خودگزارش دهی استفاده شد که در این شیوه همواره با احتمال سوگیری نتایج و ارزیابی‌های شخصی وجود دارد. احتمال این سوگیری در مورد فضیلتی مانند صبر که یک فضیلت جامعه‌پسند است بویژه در بین دانشجویان که تمایل

- regulation among university students. *Journal of Research in Psychological Health*. 2016; 10(1): 21-31. [persian].
17. Gross JJ, Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiol*. 2002; 39(3): 281-291.
18. Davidson R.J. Affective neuroscience and psychophysiology: Toward a synthesis. *Psychophysiol*. 2003; 40(5): 655-6.
19. Sajadinezhad MS, Akbari Chermahini S. Evaluation of Psychometric Properties of Emotional Reactivity Scale in University Students. *Journal of Clinical Psychology*. 2022; 14(1):1-12. [persian].
20. Razavi Doost GH, Khakpour H, Fnoodi S, Akati M. The role of the patience in peace and spiritual health based on Quran and Islamic narrations. *Quarterly of Medical History*. 2016; 7(25): 129-155. [persian].
21. Izadi Tame A, Borjali A, Delavar A, Eskandari H. Comparison of the effect of patience and problem-solving training on reducing aggression, aggression and choosing coping strategies among students of University of Police Sciences. *Quarterly of Police Knowledge*. 2010;11(3): 182-207. [Persian].
22. Aghayoosefi A, Tarkhan M, Farmani A. The role of 5 big personality factors in predicting the cognitive regulation strategies of emotion with the mediation of patience components in order to present the model. *Quarterly of Clinical Psychology Studies*. 2017; 7(26): 43-63. [persian].
23. Rosati AG, Stevens JR, Hare B, Hauser MD. The evolutionary origins of human patience: temporal preferences in chimpanzees, bonobos, and human adults. *CURR. Biol*. 2007 Oct 9;17(19):1663-8.
24. Schnitker SA. An examination of patience and well-being. *J. Posit. Psychol*. 2012 Jul 1;7(4):263-80.
25. Peterson C, Seligman ME. *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press. 2004.
26. Khormaei F, Farmani A, Soltani E. The patience scale: Instrument development and estimates of psychometric properties. *Journal of Educational Measurement*. 2014;17: 50-76. [persian].
27. Ibn Rasoul Sanaati N, Hossein Sabet F, Motamedi A. Role of patience with mediating self-differentiation in emotional regulation and perceived stress among Nurses. *Islamic Life Style Centered on Health*. 2018; 2(4): 211-216. [persian].
- advancing practice and research. (pp. 285-299). Springer, Boston, MA. 2003.
6. Cohn B, Merrell KW, Felver-Grant J, Tom K, Endrulat NR. Strength-based assessment of social and emotional functioning: SEARS-C and SEARS-A. In meeting of the National Association of School Psychologists Boston, MA. 2009.
7. Blalock SM, Lindo N, Ray DC. Individual and group child-centered play therapy: Impact on social-emotional competencies. *Journal of Counseling & Development*. 2019 Jul;97(3):238-49.
8. Durlak JA, Weissberg RP, Dymnicki AB, Taylor RD, Schellinger KB. The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child dev*. 2011 Jan;82(1):405-32.
9. Ali MM, Dwyer DS, Vanner EA, Lopez A. Adolescent propensity to engage in health risky behaviors: The role of individual resilience. *Int. J. Environ. Res. public health*. 2010 May;7(5):2161-76.
10. Taylor RD, Oberle E, Durlak JA, Weissberg RP. Promoting positive youth development through school-based social and emotional learning interventions: A meta-analysis of follow-up effects. *Child dev*. 2017 Jul;88(4):1156-71.
11. Jones DE, Greenberg M, Crowley M. Early social-emotional functioning and public health: The relationship between kindergarten social competence and future wellness. *Am. J. public health*. 2015 Nov;105(11):2283-90..
12. Salovey P, Mayer JD. Emotional intelligence. *Imagination, cognition and personality*. 1990 Mar;9(3):185-211
13. Cherniss C, Goleman D, Emmerling R, Cowan K, Adler M. *Bringing emotional intelligence to the workplace*. New Brunswick, NJ: Consortium for Research on Emotional Intelligence in Organizations, Rutgers University. 1998 Oct 7:1-34.
14. Goleman D. *Emotional intelligence: Issues in paradigm building*. The emotionally intelligent workplace. 2001; 13:26.
15. Davidson RJ, Begley S. *The emotional life of your brain: How its unique patterns affect the way you think, feel, and live and how you can change them*. Penguin. 2013.
16. Khormaei F, Azadi Dehbidi F, Haghju SH. The structural model of relationship between moral virtue of patience and difficulty in emotion

- Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Pers. Individ. Differ.* 1998 Aug 1;25(2):167-77.
40. Khosro Javid M. Investigating validity and construct validity of Shutte emotional intelligence scale in adolescents. (Master Dissertation). Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. 2002. [Persian].
41. Mohsenein SH, Sfidani M R. Structural equations based on partial least squares approach using Smart-PLS software. Tehran, Ketab Mehraban. 2014. [Persian].
42. Güner SB. Investigation of the Relationship between the University Students' Emotional Intelligence and their Patience. In *Nier NATfon AI conference 2017 Dec 6* (p. 144).
43. Norboevich TB. Analysis of psychological theory of emotional intelligence. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences.* 2020;8(3):99-104.
44. Mayo LM, Perini I, Gustafsson PA, Hamilton JP, Kämpe R, Heilig M, Zetterqvist M. Psychophysiological and neural support for enhanced emotional reactivity in female adolescents with nonsuicidal self-injury. *Biological psychiatry: cognitive neuroscience and neuroimaging.* 2021 Jul 1;6(7):682-91.
45. Gratz KL, Richmond JR, Dixon-Gordon KL, Chapman AL, Tull MT. Multimodal assessment of emotional reactivity and regulation in response to social rejection among self-harming adults with and without borderline personality disorder. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment.* 2019 Sep;10(5):395.
46. Hill KE, South SC, Egan RP, Foti D. Abnormal emotional reactivity in depression: Contrasting theoretical models using neurophysiological data. *Biological psychology.* 2019 Feb 1;141:35-43.
47. DeCou CR, Lynch SM. Emotional reactivity, trauma-related distress, and suicidal ideation among adolescent inpatient survivors of sexual abuse. *Child Abuse & Neglect.* 2019 Mar 1;89:155-64.
48. Mahrooz M, Shamsaee M, Baratian R. The Effectiveness of Tolerance Training on Mental Health and Adaptation of Elementary Primary Children. *Journal of Research in Psychological Health.* 2020; 13 (4), 88 -100. [Persian].
49. Sartippi A, Sohrabi F, Pasandideh A. The efficacy of patience training based on the patience component of the Islamic model of Happiness on well-being of housewives. *Quarterly Journal of Islamic Psychology.* 2016; 2(4): 45-69. [Persian].
28. Schnitker SA, Emmons RA. Patience as a virtue: Religious and psychological perspectives. In *Research in the Social Scientific Study of Religion,* 2007: 18(1): (pp. 177-207). Brill.
29. Khormaei F, Farmani A, Kalantari S. The comparison of facets of mindfulness and patience among patients with major depression, generalized anxiety disorder and normal individuals. (Master Dissertation). Shiraz University, Shiraz, Iran. 2016. [persian].
30. Hosseinsabet F. Effectiveness of patience training in anxiety, depression and happiness. *Biquarterly Journal of Islamic Psychology.* 2008; 1(2): 79-92. [persian].
31. Khormaei F, Zareie F, Mahdiyar M, Farmani A. Patience and the Role of its Components in Predicting Hope among University Students. *Journal of Medical Ethics and History of Medicine.* 2015;7 (3): 58-68. [Persian].
32. Soltan naser M, Alizade asar A, Rahmati A. Skills training in patience and prayer for reducing student's depression. The 7th seminar mental health of students. Isfahan: Isfahan university of technology. 2015 [Persian].
33. Schnitker SA. An examination of patience and well- being. *J. Posit. Psychol.* 2012; 7(4): 263-280.
34. Ghobari B, Khodayarifard M. The relationships between god, anxiety, patience and hopin adverse conditions. The first International Conference on Religion and Mental Healt. Tehran, Iran: Iran Medical Sciences University. 2000. [Persian].
35. Khormaei F, Farmani A. Five- factor model of patience is suitable for explain the theory of patience. The third international congress on Islamic humanities(ICIH), Theran and Qom. 2016. [Persian].
36. Comrey, A.L. and H.B. Lee, A first course in factor analysis. Psychology press. 2013.
37. Hosseini Yazdi A, Mashhadi A, Kimiyae A, Asemi, Z. The effectiveness of the special intervention program for children of divorce on improving children's self-concept and resilience. *Journal of Applied Psychology.* 2015; 9: 1(33): 7-21. [Persian].
38. Nock MK, Wedig MM, Holmberg EB, Hooley JM. The emotion reactivity scale: development, evaluation, and relation to self-injurious thoughts and behaviors. *Behav. Ther.* 2008 Jun 1;39(2):107-16.
39. Schutte NS, Malouff JM, Hall LE, Haggerty DJ, Cooper JT, Golden CJ, Dornheim L.

50. Pasandideh A. Satisfaction with Life. Qom, Darolhadith. 2012. [Persian].
51. Mohamadi hoseini nejad N, Jafari Roshan, M. Evaluate the effectiveness of teaching life values (accountability and peace) on mental health and social development of schoolchildren. MA thesise, Tehran, Iran: Islamic Azad University, Central Tehran Branch. 2015. [persian].
52. Shamsiri B, Shirvani Shiri A. The Concept of Patience in Quran; Its Philosophical and Educational Implications. Biquarterly Journal of Islamic Education. 2012; 6(13): 79-98. [persian].
53. Amiri H. A review of the sign of patience about Acts of Disobedience in Islamic sources. Journal of Moral Knowledge. 2013; 3(4): 55-74. [persian].
54. Ahmadi P, Alamzadeh N. Emotional Intelligence. Tehran, Cultural Research Office. 2017.

جدول ۱. جلسات درمانی

اول: تاریخچه و ارزیابی	گردآوری اطلاعات تاریخچه‌ای و مشکل کنونی در قالب یک مصاحبه درباره کودک و آشنایی با کودک و شرایط خانواده
دوم: آموزش مهارت‌های تعامل کودک محور و تمرین مهارت‌ها در قالب نقش‌بازی کردن	آموزش مهارت‌های کودک‌محوری به والدین، آموزش برای نادیده گرفتن رفتارهای منفی کودک، اجتناب از سوال پرسیدن، دستور دادن، انتقاد و سرزنش. فعالیتی که در این مرحله انجام می‌شود به دنبال ارتقا کیفیت ارتباط والد-کودک است. تمرکز بر توصیفات رفتاری مادر و ارائه بازخورد و در نهایت ارائه تکلیف خانگی
سوم: هدایتگری در قالب نقش‌بازی و تاکید بر دریافت حمایت	ارائه توضیحاتی درباره شکل‌گیری بسیاری از رفتارهای نامطلوب در کودکان با الگوگیری از رفتارهای بزرگترهای خود. آموزش مدیریت رفتار و تاکید بر عدم استفاده از سوال تاکید بر دریافت حمایت از افراد در مواقع ضروری
چهارم: هدایتگری با تاکید بر استرس با استفاده از نقش‌بازی کردن	بحث درباره اثر استرس بر کودکان و درک هیجانی آنها توجه ویژه به استفاده از مهارت‌ها به صورت ترکیبی
پنجم: آموزش مهارت‌های تعامل والد‌محور	آموزش مهارت‌های تعامل والد‌محور که شامل دادن فرامین مؤثر تحسین، فرمان‌پذیری کودک و اجرای صحیح فرایند محرومیت در صورت نافرمانی کودک به مادر
ششم: هدایتگری و تعمیم	تعمیم دهی مهارت‌ها به محیط‌هایی غیر از محیط آموزشی بحث با مادران درباره تأثیر برنامه درمان بر رفتار کودک
هفتم: هدایتگری والد و تنظیم مقررات	درخواست از مادران برای استفاده از مهارت‌های آموزش داده شده در این جلسه برای مسائلی که فرمان‌پذیری کودک در آن موارد اهمیت دارد.
هشتم: هدایتگری و آموزش رفتار در مکان‌های عمومی	آموزش مدیریت رفتار در مکان‌های عمومی تعیین مقررات جدید در خانه با همکاری والدین در صورت تثبیت مقررات قبلی خانه

جدول ۲. یافته‌های توصیفی متغیرهای علائم نقص توجه و بیش‌فعالی در کودکان و خشونت‌های کلامی و غیر کلامی مادران به تفکیک گروه‌ها و مراحل آزمون

متغیر	گروه	زمان	میانگین	انحراف استاندارد	حد پائین	حد بالا
علائم	آزمایش	پیش‌آزمون	۸۸/۳۰	۵/۴۰	۷۶/۰۶	۱۰۰/۵۳
		پس‌آزمون	۷۳/۳۰	۵/۴۰	۶۱/۰۶	۸۵/۵۳
نقص توجه و بیش‌فعالی	کنترل	پیش‌آزمون	۹۰/۹۰	۴/۳۹	۸۰/۹۵	۱۰۰/۸۴
		پس‌آزمون	۹۰/۴۰	۴/۰۳	۸۱/۲۸	۹۹/۵۱
خشونت کلامی و غیر کلامی مادران	آزمایش	پیش‌آزمون	۶۶/۰۰	۲/۳۴	۶۰/۶۸	۷۱/۳۱
		پس‌آزمون	۴۸/۰۰	۲/۰۶	۴۳/۳۲	۵۲/۶۷
	کنترل	پیش‌آزمون	۶۵/۰۰	۲/۵۷	۵۹/۱۶	۷۰/۸۳
		پس‌آزمون	۶۳/۷۰	۲/۵۴	۵۷/۹۴	۶۹/۴۵

جدول ۳. آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیری نمرات شدت علائم نقص توجه و بیش‌فعالی و خشونت کلامی و غیر کلامی مادران

آزمون	مقدار	F	درجه آزادی فرضیه	درجه آزادی خطا	معناداری	نسبت مجذور اتا
رد پیلایی	۰/۶۹۶	۲۳۰/۸۲	۲	۱۵	۰/۰۰۰۱	۰/۹۶۹

جدول ۴. آزمون تحلیل کوواریانس تک متغیری علائم نقص توجه و بیش‌فعالی در کودکان و خشونت‌های کلامی و غیر کلامی مادران

متغیرهای وابسته	منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری	نسبت مجذور اتا
علائم نقص توجه و بیش‌فعالی	گروه	۷۹۴/۵۹	۱	۷۹۴/۵۹	۷۴/۵۰	۰/۰۰۰۱	۰/۸۲۳
	خطا	۱۷۰/۶۳	۱۶	۱۰/۶۶			
تبیه کلامی و غیر کلامی	گروه	۳۷۹۸/۴۰	۱	۳۷۹۸/۴۰	۴۶۱/۲۳	۰/۰۰۰۱	۰/۹۶۶
	خطا	۱۳۱/۷۶	۱۶	۸/۲۳			